

מבעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שעתיים ליבו הפץ | כולל שישי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות וההוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

יום א' ט' השוון-שבת ט"ז חשוון תשפ"ד

שבוע פרשת וירא

העלון מוקדש לעילוי נשמת: הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול שולמית זצ"ל ומרת הדרה בת שמחה ע"ה ת.נ.צ.ב.ה

מסכת בבא בתרא קל"ח-קמ"ד

העלון מוקדש לעילוי נשמת: ר' אליהו בן חנה ז"ל ומרת אסתר בת מרים ע"ה ת.נ.צ.ב.ה

ומה אמרנו דלשון אי אפשרי בה לא אמר כלום, זה בקרקע, אבל במטלטלין שתחת ידו הוי לשון זה לשון הפקר וכל הקודם בה זכה, אבל קרקע אינה תחת יד האדם ואין לשון זה בקרקע לשון הפקר אלא אינו הפץ שתהא המתנה קיימת [רש"י כריתות כ"ד. ד"ה ה"ג].

דף קל"ח ע"א

כאן בצווה מעיקרא כאן בשותק מעיקרא ולבסוף צווח. אמר רב נחמן בר יצחק זיכה לו על ידי אחר, ושתק ולבסוף צווח באנו למחלוקת רבן שמעון בן גמליאל ורבנן.

וכשצווח מעיקרו שלא קנה, כתב הנמוקי יוסף בשם הריטב"א, וכן כתב הטור בשם הרא"ש דהדרה למרה ולא הויא הפקר כלל, דאדעתא דידיה יהיב ליה ולא אדעתא דעלמא. אבל שתק תחלה ואחר כך אמר אי אפשרי בה, אם הנותן בריא לא זכה עד שיגיע השטר לידו, וכיון שאמר אי אפשרי בה קודם שהגיע לידו חוזר לנותן, ולאחר שהגיע שטר לידו קנאה לענין שלא תחזור לנותן, מיהו אם באים בעלי חובות של מקבל וגובין ממנה בעלי חוב המקבל, נפטר הלה מחובו, כך כתב הנמוקי יוסף בשם הריטב"א, וביאר קצות החושן דהיינו אם באו בע"ח של מקבל וגובין ממנה, ומשום דהפקר אינו מפקיע מידי שעבוד, נפטר המקבל מחובו אף על גב דכבר הפקיר המקבל. כיון שנפרעין ממנו נפטר מחובו. ואם הנותן שכיב מרע דבריו ככתובים וכמסורים דמי, ומיד ששתק זכה, כן כתב הרי"ף, וכשחזר ואמר אי אפשרי בה הפקירה וכל הקודם בה זכה בה אם הן מטלטלים, ואם היא קרקע לא יצאה מתחת ידו בשביל זה. ויש אומרים דבשכיב מרע אין השתיקה כקבלה רק בשותק אחר מיתת הנותן אבל מה ששתק בחיים אין זה כלום כיון דהקניין הוא לאחר מיתה.

יסוד דין זה הוא דקודם שזכה האדם בדבר כלשהוא יכול הוא לומר שאינו רוצה לזכות בו, ואז אינו נכנס לרשותו כיון שלא קנאו, אבל לאחר שזכה בו אין הוא יוצא מרשותו כי אם על ידי הפקר או הקנאה, מיהו יכול הוא להודות שמעולם לא זכה בחפץ, שהודאת בעל דין כמאה עדים דמי. אמנם הודאת בעל דין מועילה רק באופן שלא חב לאחריני, אבל כשהוא חב לאחריני אינו נאמן, והפקא מינה כשאין חלו נכסים ויש לו בעלי חובות, שאם תאמין לו שלא זכה הרי הוא חב לבעלי חובו שלא יהיה להם מהיכן לגבות.

והרמב"ם כתב [פ"ד מזכיה ה"א] המקבל את המתנה וזכה בה ואחר שבאה לידו והוא שותק חזר בו ואמר איני רוצה בה או איני מקבלה או הרי היא בטילה או שאמר מום זה נראה לי בה לא אמר כלום, וכשם שאין הנותן יכול לחזור בו כך המקבל אינו יכול לחזור בו אחר שזכה, ומתנה זו שאמר המקבל איני רוצה בה אחר שבאת לידו הרי היא

והעולה להלכה בסוגיא זו, דמקבל מתנה שאמר לאחר שבאת המתנה לידו מתנה זו מבוטלת היא או תיבטל או אי אפשרי בה, אין לשון זו כלום, אלא שלו היא, ואם המתנה היא קרקע ובעל חובו גובה ממנה, דלשון זה משמע להבא, והרי כבר קבלה והחזיק בה. אבל אם אמר בטילה היא או אינה מתנה דבריו קיימים, דלשון זה משמע לעבר, וכיון שמודה שהיתה בטילה מקודם שלא כיון כלל לזכות בה הודאת בעל דין כמאה עדים דמי וחוזרת להנותן. ויש אומרים דזהו דווקא כשאינו חב לאחרים אבל אם חב לאחרים כגון שיש לו בעל חוב שיש לו לגבות ממנה אינו נאמן [טור], דזה הדין בכל הודאת בעל דין, ויש אומרים דנאמן גם ביש לו בעל חוב, ולדיעה זו הסכים הרא"ש ז"ל, והחילוק מכל הודאת בעל דין, דכאן לא היתה הקרקע בחזקתו עד עתה.

כולל ומכון ראש פינה:

שטר חוב גובה מן האחרון, אין לו גובה משלפניו, אין לו גובה משלפני פניו.

[חושן משפט סימן רנ"ג] שכיב מרע שאמר תנו מאתים זוז לפלוני ושלוש מאות לפלוני וארבע מאות לפלוני, אם שתק בינתים והיינו שכשנתן להראשון לא היה בדעתו ליתן להשני אלא שאחר כך נמלך, וכן בין שני לשלישי נמלך ג"כ ונתן להראשונים במצוה מחמת מיתה או בפירוש במתנת שכיב מרע, או אפילו נתן להם ביחד אלא שאמר תנו ר' לפלוני ואחריו ש' לפלוני ואחריו ת' לפלוני ולא נמצא כל הסכום אצלו, כל הקודם בשטר זכה והנשאר יזכה השני והנשאר ממנו יזכה השלישי, ואם יצא שטר חוב על הנותן קודם שקבלו המעות גובה מהם כשם שגובה מן היורשים דמתנת שכיב מרע כיורש שויוהו רבנן [רשב"ם ד"ה אם יצא], וגובה מתחלה מהאחרון דנחשב כבני חורין לגבי הקודמים ואם לא הספיק להבע"ח כפי חובו גובה משלפניו ואם גם זה אינו מספיק גובה משלפני פניו.

ואם אמר תנו מאתים לפלוני וש' לפלוני ות' לפלוני ולא נמלך בינתים יד כולם שוה ואין אומרים כל הקודם בשטר זכה, ואם לא נמצא כל הסכום כיצד חולקים ביניהם, חולקין את הנמצא לתשעה חלקים ויקח בעל המאתים שני חלקים ובעל הג' מאות ג' חלקים ובעל הד' מאות ד' חלקים, ואם יצא עליו שטר חוב גובה מכולם מכל אחד לפי ערך זה, והוא אם החוב הוא צ' זהובים משלם בעל המאתים עשרים ובעל הג' מאות שלשים ובעל הד' מאות ארבעים, ואם היה החוב ת"ן בעל המאתים נותן מאה ובעל הש' ק"ן ובעל הת' נותן מאתים.

שכיב מרע שאמר תנו מאתים זוז לפלוני בני בכור כראוי לו נוטלן ונוטל את בכורתו, אם אמר בבכורתו ידו על העליונה, רצה נוטלן, רצה נוטל בכורתו; ושכיב מרע שאמר תנו מאתים זוז לפלונית אשתי כראוי לה נוטלתן ונוטלת את כתובתה וכו'.

כללא בידינו דכל לישנא יתירא לרבוויי אתי, וכאן אמרינן דאם היתה כוונתו רק לפרעם כפי המגיע להם למה הוסיף לומר כראוי. ואם אמר מפורש תנו מאתים זוז לבני בבכורתו או לאשתי בכתובתה לא יטלו שני דברים, המתנה והבכורה או הכתובה אפילו אמר כראוי לו [נה"מ] ואין נוטלין אלא אחד מהדברים וידם על העליונה, אם המאתים זוז הם יותר מהבכורה והכתובה נוטלין המאתים זוז, ואם הבכורה או הכתובה יותר נוטלין חלקן. ודין זה אינו רק בחלק בכורה דגזירת התורה היא שאין ביכולת האב לפחות מחלק בכורה, אבל בכך פשוט ביד האב להוסיף על חלק האחד ולפחות מחלקו ואין לו רק מה שצוה אביו.

ובבעל חוב כתב הנמוקי יוסף בשם הריטב"א דאיכא דלא גרסי גבי בעל חוב דאמר בחובו ידו על העליונה,

הפקר וכל הקודם בה זכה בה שהרי הפקירה המקבל אחר שזכה בה אבל אם היה צווח מעיקרו לא קנה המקבל וחוזרת לבעלים הראשונים. דס"ל דאף כשאמר לשון להבא נהי דאינה חוזרת להנותן מפני שכבר זכה בה המקבל, מ"מ גם הוא אינו זוכה בה מעתה והרי היא הפקר כמו במטלטלין לדיעה הנ"ל, ואף על גב דבנכסי עצמו אם יאמר אדם איני רוצה בהם או בטיילים הם וודאי דאינם יוצאים מרשותו, מ"מ במתנה אף שכבר זכה בה הוי לשון זה כהפקר. וכתב הרמ"א [הוי"מ סימן רמ"ה ס"י] דמ"מ אם יש לו בעל חוב גובה ממנה, והטעם, דלאו כל כמיניה להפקירה ולהפסיד לבעל חוב, ואפילו היא מלוה ע"פ, כיון שאין בידו לשלם רק מזה אין בידו להזיקו בהפקירו [ט"ז] ואם יש לו במה לשלם והוי הפקר זוכה הבעל חוב מההפקר, דעת הסמ"ע דנפטר מחובו כדעת הנמוקי יוסף שהבאנו לעיל, אבל קצות החושן כתב דאינו יכול לפוטרו בזה מחובו, דלמה יגרע הבעל חוב מאדם אחר הזוכה מן ההפקר, ולא דמי לנמוקי יוסף הנ"ל, עיי"ש.

ואם זיכה לו המתנה על ידי אחר וכששמע המקבל שותק ואחר כך צווח ואמר איני מקבלה, ה"ז ספק אם זה ששתק כבר נתרצה ועתה חוזר בו, והרי זה הפקר לדעת הרמב"ם הנ"ל, ולדיעה ראשונה נשאר בידו במתנת קרקע, או ששתק מפני שעדיין לא קבלה ולמה יצוה אז, ועתה הוכיח סופו על תחלתו שגם מתחלה לא רצה וחוזרת להנותן, לפיכך אם קדם איש אחר וזכה בה לעצמו אין מוציאין מיידו במטלטלין, ולהרמב"ם גם בקרקע, דשמא המקבל זכה בה וכיון שאמר איני רוצה בה הרי הפקירה וזה שקדם ולקח מההפקר זכה בה, ואם חזרו הבעלים הראשונים והוא הנותן ותפסוה מיד זה שקדם וזכה בה אין מוציאין מידם, דשמא לא זכה המקבל. ואף על גב דנתבאר בסימן קל"ט בדין כל דאלים גבר דאם תפס האחד אינו מועיל אחר כך תפיסת השני ממנו, שאני הכא כיון דהנותן ידוע לבעלים הקודמים לכן יכול לתפוס גם אחר כך, וכתב הסמ"ע [ס"ק כ"א] לפ"ז ממנו אין עוד ביכולת לתפוס, והט"ז חלק על עיקר כלל זה וס"ל דבכל ספיקא דדינא כשתפס האחד יכול אחר כך השני לתפוס ממנו וכן לעולם, ורק בדין כל דאלים גבר דסמכו חכמים שמי שבאמת שלו יתאמץ לתפוס לפיכך אינו מועיל אחר כך תפיסת השני ממנו משום דאמרינן דהראשון שתפסה הוי כנתוודע שהוא שלו. והרא"ש חולק בעיקר דין זה וס"ל דלא הוה ספק כלל, ובשתק ולסוף צווח וודאי קנה מקודם ועתה חוזר בו, לפיכך במטלטלין הוה הפקר ובקרקע תחזור להנותן לדיעה ראשונה.

שכיב מרע שאמר תנו מאתים זוז לפלוני, ושלוש מאות לפלוני, וארבע מאות לפלוני אין אומרינן כל הקודם בשטר זוכה, לפיכך יצא עליו שטר חוב גובה מכולם; אבל אמר תנו מאתים זוז לפלוני, ואחריו לפלוני, ואחריו לפלוני אומרינן כל הקודם בשטר זוכה, לפיכך יצא עליו

דדוקא בבנו ובאשתו דמקרבא דעתיה לגביה הוא דאמרין הכי, אבל בבעל חוב הא דאמר מאתים זוז בחובי משום דסבור שכך חייב לו והא דאמרין בחובו אין לו אלא חובו אם החוב גדול יותר גובה משאר נכסים ואם הוא מועט מזה יחזרו המותר לזירשין כי סבור היה שהיה חובו כזה הסך, וכתב דהוא דהוא הנכון, דכיון דאמר בחובו אם נוטל יותר מחובו הוה ליה כרביית מאוחרת. ומה שאמרנו דאם אמר כראוי לו נותנים משום לישנא יתירא, שם לא מחזי כרביית דהוא מתנה בפ"ע ואין שייך להחוב כלל אבל כשכללם בהחוב והחוב אינו עולה כל כך מחזי כרביית [ערוך השלחן] ואפילו תפס מוציאין מידו [ש"ד].

ואם אמר מאתים זוז לבני פלוני בירושתו והוא אינו בכור אין לו רק הסכום הזה כנ"ל, ואם לא אמר לא כראוי לו ולא בכורתו ולא בכתובתה ולא בחובו אלא אמר תנו ר' זוז לפלוני בני בכורי תנו ר' זוז לאשתי תנו ר' זוז לפלוני בעל חובי בכולם ידם על העליונה, ואפילו הבעל חוב, אם המתנה מרובה מהחוב ביכולתו ליטלן ולא מחזי כרביית, דכיון שלא הזכיר החוב הוי מתנה בעלמא והחוב אינו גובה כלל. ויש אומרים שאם אמר סתם לבני פלוני או לאשתי או לפלוני והוא בעל חוב, כיון שלא הזכיר כלל הירושה והכתובה והחוב אמרינן דנתן להם מתנה יתר על המגיע להם, ואפילו בכך פשוט הדין כן, ולא נצרך היתור לשון דכראוי לו אלא במקום שהזכיר הבכורה והכתובה והחוב. אמנם בבעל חוב אם רק הזכיר פלוני בעל חוב, אף שלא הזכיר בחובו הוי כאלו הזכיר החוב ואינו נוטל רק החוב, דאם לא כן למה היה לו להזכיר בעל חוב, דבשלמא בכנו ואשתו לחביבותם הזכירם אבל לבעל חוב לא היה לו לומר רק לפלוני [סמ"ע] ויש אומרים דאפילו הזכיר בעל חוב כיון שלא אמר בחובו הוי מתנה לבד החוב, וזה שאמר בעל חוב הוא רק לסימן מי הוא הפלוני. ובכך הבכור כשרק הזכיר לבני בכורי הוה כאילו אמר בכורתו, דאם לא כן למה היה לו להזכיר בכור, לא היה לו לומר רק לבני פלוני אלא וודאי דבכורתו קאמר ולכן

דף קל"ח ע"ב

שכיב מרע שאמר מנה יש לי אצל פלוני העדים כותבין אף על פי שאין מכירין, לפיכך כשהוא גובה צריך להביא ראיה, דברי ר' מאיר; והכ"א אין כותבין אא"כ מכירין, לפיכך כשהוא גובה אין צריך להביא ראיה.

שכיב מרע שאמר יש לי מנה ביד פלוני כותבים העדים כך וכך אמר פלוני השכיב מרע אף על פי שאינם יודעים אם האמת כן, לפיכך כשהיורשים באים לגבות צריכים להביא ראיה, וכיון שהם צריכים ראיה איזה תועלת יש בהכתיבה, יש בזה קצת תועלת, דאותו הפלוני לא יעזי פניו לכפור לזירשים כשיראה בידם צוואה כתובה בעדים שכן אמר מורישים, ואף על פי שיש לסמוך על העדים

שיעידו בעל פה, מ"מ יש לחוש שמא ילכו למדינת הים [סמ"ע סימן רנ"ה] ודעת הרמ"ה [הובא בטור] דאין כותבים אא"כ מצוה ליתן אותו המנה לאחרים, דאז יכתבו כדי שלא יכפרו בו יורשיו אחר מיתתו, אבל לא פסק כן בשו"ע אלא בכל אופן כותבים כנ"ל.

האב תולש ומאכיל לכל מי שירצה, ומה שהניח תלוש הרי הוא של יורשין.

כבר ביארנו שהכותב נכסיו לבנו או לאיש אחר מהיום לאחר מיתת הכוונה הוא שיזכה המקבל בגוף הנכסים מהיום ובהפירות לאחר מיתתו, ועד מותו יאכל הנותן את הפירות. ואם הניח פירות מחוברים הצריכים עוד לקרקע, אם המקבל אינו בנו הרי הן של הנותן, ואף על גב דמחובר לקרקע כקרקע דמי מ"מ אמדינן דעתו שלא רצה ליתן רק הנכסים בלא הפירות אף כשיהיו מחוברים לקרקע כמו שהיה בעת נתינתו [ש"ך סימן רנ"ז ס"ק ב'] אבל כשהמקבל הוא בנו הרי הן של בנו מפני שדעתו של אדם קרובה אצל בנו. ואם הפירות הגיע זמנם להבצר, דעת הרמב"ם והרא"ש וטור דדינם כתלושים, אבל רשב"ם פירש תלושים דוקא, אבל מחוברים אפילו הגיעו ליבצר הרי הם של בן.

ובנו לאו דוקא, אלא בתו כבנו דמי, ואם כתב לבן בנו הוי כבנו לענין זה. ואחיו דמי כאחר ובאב יש להסתפק.

דף קל"ט ע"א

הניח בנים גדולים וקטנים אין הגדולים מתפרנסין על ידי הקטנים, ולא הקטנים נזונין על הגדולים, אלא חולקין בשוה. נשאו הגדולים ישאו הקטנים וכו'.

כתב הנמוקי יוסף דמדובר במי שמת בלא צוואה, והניח בנים גדולים וקטנים אין הגדולים מתפרנסים על הקטנים לקנות לעצמם מלבושים מתפוסת הבית, מפני שממעטין בחלק הקטנים שהרי צריכין מלבוש יותר מן הקטנים, הלכך הקטנים יכולין לעכב על הגדולים שלא ילבושו עד לאחר חלוקה כדי שלא ימעטו מחלקם. וכתב הנמוקי יוסף דנראה מן התוספתא דדוקא בשמיחו, אבל בסתם נזוניים ומתפרנסים ביחד דשותפין הם ומוחלים זה לזה, וגם יפה הוא לקטנים כדי שלא יצא מזה סכסוך ומחלוקת ביניהם. ויש אומרים דאפילו בסתם יעשו הכל בחשבון ויכול האחד לתבוע מהשני גם על העבר. וכתב ערוך השלחן דנראה דאם בחיי אביהם לא היו כולם סמוכים על שולחנו אלא שאחר מותו הנהיגו הוצאתם מתפוסת הבית, גם דעה ראשונה מודה שיהיה הכל בחשבון, דדוקא כשהיו כולם סמוכים על שולחן אביהם אמרינן דבסתמא יתנהגו כמו בחיי האב עד שיחלוקו, אבל בלא היו סמוכים על שולחנו עד עתה למה נאמר שמוחלים זל"ז.

בד"א שצריך להיות בחשבון כשאין תועלת להקטנים במה שהגדולים לובשים בגדים חשובים, ולכן גדול האחים שנושא ונותן בהנכסים ויש תועלת להקטנים במה שהוא מלובש יפה כדי שדבריו יהיו [סימן נ"ה] כתב, ורבינו שמעון ז"ל פירש דאפילו לכתחלה מותר כדמשמע בגיטין וכו'. ומכל מקום הרשות בידם למחות בו ולדעה שכתבנו לעיל דבסתמא בכולם הוי מחילה, מכל מקום יש חילוק בין גדול האחים לכולם, דבכולם אף שכבר עשה אחד מהם בגד יכול השני למחות כל זמן שהבגד לא בלה, ובגדול האחים אין להם למחות רק קודם עשייתו ולא אחר כך כיון שעושה לטובת כולם [נמק"י בבא קמא דף ה' ע"א מדפי הרי"ף].

נשאו הגדולים נשים מתפוסת הבית לאחר מיתת אביהם ישאו הקטנים ג"כ כשיעור הזה מכלל הנכסים ואחר כך יחלוקו, ולא לבד הוצאת נדוניה ותכשיטין ובגדים אלא אפילו כנגד מה שאכלו ושתו על נשואי הגדולים יטלו הקטנים, וכתב ערוך השלחן דזהו גם לדעה ראשונה דלעיל דבסתמא הוי מחילה, מ"מ פשיטא דבנשואין גם מסתמא לא הוי מחילה, וכן משמע מכל הפוסקים, והטעם דבדבר מרובה כזה ודאי דלא מחלי.

וכל זה דוקא שהגדולים נשאו נשים אחרי מות אביהם, אבל כשנשאו בחיי אביהם והאב הוציא עליהם ממון הרבה לצרכי הנשואין, ואמרו הקטנים לאחר מיתת אביהם גם אנו נושאים מתפוסת הבית כדרך שהוציא אבינו עליכם ואחר כך נחלוק, אין שומעין להם אלא מה שנתן להם אביהם נתן ומה להם מה שהוציא האב בחייו, המה לא ירשו רק מה שנשאר אחר מותו ובה יחלוקו. אמנם כל זמן שאביהם לא הוציא עדיין, אף על פי שהבטיח ליתן כגון מי ששידך לבנו וקצב לו נדוניה ומת האב קודם שהכניסו לחופה אינו נוטל הנדוניה אלא מחלקו, שהרי לא זכה בזה בחיי האב, דמאיזה טעם יזכה דאין כאן מתנת שכיב מרע ולא מצוה לקיים דברי המת שהרי לא הושלשו עדיין ביד שלישי, ואי משום אומדנא דדעת האב היה ליתן לו כך וכך, מי יאמר דרצון אביו היה שיטול אפילו כשימות מתפוסת הבית שמא מה שקצב לו אינו אלא מפני שהוא חי אבל לאחר מותו יטול מחלקו [סימן רפ"ו סמ"ע ס"ק ד'].

ואם הבטיח נדוניה לבתו בחייו ומת צריכים היורשים לתת כל מה שהבטיח אף על פי שעדיין לא השלישם בחייו, ולא עוד אלא אפילו השיא בת הראשונה בחייו ומת צריכים היורשים להשיאה להשניה כדרך שהשיא אביהם את הראשונה, דלענין זה שמין דעת האב [אהע"ז סימן קי"ג].

שלה ליה אבוב בר גניבא לרבא, ילמדנו רבינו לזותה ואכלה ועמדה ונשאת, בעל לוקח הוי או יורש הוי. לוקח הוי, ומלוה על פה אינו גובה מן הלוקחות, או דלמא יורש הוי, ומלוה על פה גובה מן היורשין.

כתב הנמוקי יוסף, לותה ואחר כך עמדה ונשאת והביאה עמה כל אשר לה לבעלה דבעל לוקח הוי והמלוה לא יגבה כלום ממנו, וכ"כ הרי"ף ז"ל דבעיין לא איפשיטא, הילכך מלוה על פה אינה גובה מיניה דבעל והמלוה איהו דאפסיד אנפשיה דלא איבעי ליה לאוזפי בלא שטרא. וכתב הנמוקי יוסף דנראה דאם בא המלוה קודם שנשאת למחות בידה שתפרעהו או שתיחד לו נכסים כדי שלא יפסיד, וכן לזה שמבזבז נכסיו או שרוצה ללכת מן העיר תוך זמן החוב, מעכבין בהם, וכן כתב הרי"ף ז"ל בתשובה, מבזבז נכסיו או רוצה ללכת יכול לעכב עליו שיניח נכסים כדי פרעון כדי שלא יהא כל אחד לזה מחבירו ומבזבז נכסיו או הולך למדינת הים ונמצא נועל דלת בפני לוי:

דף קלט ע"ב

פרק תשיעי

מי שמת והניח בנים ובנות, בזמן שהנכסים מרובין הבנים יירשו והבנות יזונו, נכסים מועטין הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים; אדמון אומר בשביל שאני זכר הפסדתי, אמר רבן גמליאל רואה אני את דברי אדמון.

נכסים מרובין מפרש בגמרא שיש להם כדי לזון הבנים והבנות עד שיבגרו הבנות או שינשאו שמתנאי כתובה בנות ניוזנות מנכסי יתומים עד דתבגרו או עד דתנשאן לגוברין, ופירש הרשב"ם שצריך שיהיה בנכסים כדי מזון ופרנסה לבנות, וכתב הנמוקי יוסף דמשמע מדבריו דדוקא בכה"ג הוא שניזונית מתחת יד הבנים, אבל פחות מכן הוו נכסים מועטין ומוציאין כדי מזון הבנות מתחת יד הבנים, ושאינן נראה לאחרונים, שהרי פרנסה עישור נכסים הראוי להם לכשינשאו, ואין הדין כן שיוציאו הנכסים מיד היורשים דדי להם שיהיו נוטלין לכשיבואו לינשא.

ולהלכה באבן העזר [סימן קי"ב ובלבוש], מי שמת והניח בנים ובנות, אם הנכסים הם מרובים דהיינו שיש בהם בכדי שיוזנו הבנים והבנות עד שיבגרו הבנות, ירשו הבנים כל הנכסים שישארו הנכסים בחזקתן והם יפרנסו אחיותיהן עד שיבגרו או עד שיתארסו. ואין מחייבין הבנים להפריש חלק הבנות עד שיבגרו, וגם אין מחייבין אותם לצמצם במזונות אלא אם ירצו יותירו במזונות. ומכל מקום אם בית דין רואין שמכלין הממון ואין משגיחין בישוב העולם, חייבין בית דין להשגיח בתקון הבנות ולהפריש להן חלקן הואיל והן מרובין. אבל אם אין בנכסים כדי שיוזנו אלו ואלו עד שיבגרו הבנות, אז נקראים מועטים ומפרישין מהן חלק הבנות עד שיבגרו והשאר נותנים לבנים. ואם אין שם אלא כדי מזון עד שיבגרו הבנות בלבד, נותנים לבנות לזון אותן עד שיבגרו או עד שיתארסו, והבנים ישאלו על הפתחים. ויש אומרים [מרדכי סימן תרי"א] שאפילו

בנכסים מרובין אסור לבנים למכור נחלתם, שמא יצטרכו הבנות יותר, אם לא לפדיון שבויים וכיוצא בזה, אבל בנכסים מועטים אפילו בכה"ג אסור.

במה דברים אמורים במקרקעי דהכי תקנו להן, אבל במטלטלי, אם הנכסים מועטים יזונו אלו ואלו יחד עד שיכלו הנכסים, דכיון שאינן ניזונות ממטלטלין אלא בתקנת הגאונים די להן שתהינה כבנים ולא שיפה כחן יותר מן הבנים ליקח הכל [הרי"ף בסוגיין]. ואם יש מטלטלי ומקרקעי, והמקרקעי הם מעטים ועל ידי המטלטלין יהיו מרובין, יירשו הבנים ואין הבנות יכולות לומר כיון ששעבודינו על הקרקע והרי הן מועטין יפרישו לנו מזונותינו, אלא המטלטלים מצטרפין עם הקרקע לעשות מרובים [הרא"ש בסוגיין]. מיהו השתא שנוהגין שכותבין בכתובות שמשעבדין מטלטלי אגב מקרקע, איכא למימר דמטלטלין הוו כמו קרקע [ב"י].

היו מרובים בשעת מיתה ונתמעטו אחר כך, כגון שהוקרו המזונות או נתקלקלו הנכסים ואין בהן כדי מזונות אלו ואלו עד שיבגרו, כבר זכו בהן הבנים ויש להן דין מרובין ויזונו יחד עד שיכלו הנכסים.

לעולם יש לבנים תפישת יד בנכסים שהרי הם היררשים מן התורה, לפיכך אם היו הנכסים מועטין בשעת מיתה ונתרבו אחר כך יש להן דין מרובין, ואפילו העמידום כבר בדין ופסקו להם בית דין לבנות דין נכסים מועטין, כיון שנתרבו חזרו לדין מרובין ויעמידום לחזקת הבנים והם יזונו הבנות מידי יום יום, ואפילו חזרו אחר כך ונתמעטו, יש להם דין נכסים מרובין ונתמעטו ויזונו אלו עם אלו. ולפי שיש לבנים תפישת יד בנכסים והרי הם כמו חזקתן כמו שאמרנו, לפיכך אפילו אם לא נתרבו הנכסים וקדמו הבנים ומכרו אפילו בנכסים מועטים מוכרן קיים [ק"מ ע"א], ונדחו הבנות אפילו מן המעות שקבלו מן המקח, דדוקא מטלטלין דשבק אבוהון אמרינן דניזונות אבל המעות לאו הני שבק להון אבוהון [נמוקי יוסף]. ויש אומרים [רש"י כתובות ק"ג ע"א ד"ה וקדמו, וכן דעת הרא"ש והנמוקי יוסף בסוגיין שהביאו] דוקא קודם שהחזיקו הבית דין הבנות בנכסים, אבל אם החזיקו הבית דין הבנות בנכסים כבר זכו בהן הבנות ואין לאחר מעשה בית דין כלום.

היו הנכסים מרובים ויש עליו בעל חוב או חיוב מזונות בת אשתו או חיוב עישור נכסים לפרנסת בתו, וכשיוציא אחד מאלו ישארו מועטים, יש להם דין מרובים ויפרעו החוב שעליהם ויזונו הבנות מתחת ידיהם, אבל כתובת אלמנה כיון דתנאי בית דין אית לה עדיפא משאר בעל חוב וכמאן דגבו דמי וממעטת, ועושין אותם נכסים מועטין, ומזונות האלמנה יש אומרים [הרמב"ן והרשב"א בסוגיין] שממעטים ויש אומרים [הרי"ף והרא"ש בסוגיין] שאינם ממעטים.

הניח אלמנה ובת ממנה או מאשה אחרת, ואין בנכסים כדי שיזונו שתיהן, האלמנה ניזונית והבת תשאל על

הפתחים, דאשתו ניחא ליה שלא תתבזה, ויש חולקין [הרא"ש בסוגיין], והטעם, דאין זכות לבת אלא נגד הבן, דשניהם מכח ירושה, דגם הבת נקראת יורשת אם אין בן, על כן עדיפא הבת מכח התקנה, אבל כאן שיש אלמנה ובן או בת, כבר נדחה הבן מפני בת, תדחה גם הבת מקמי האלמנה מכח התקנה דתקנה עדיפא.

אדמון אומר.

כתב הנמוקי יוסף, אע"ג דקי"ל דכל מקום שאמר רשב"ג במשנתנו רואה אני את דברי אדמון הלכה כמותו, הכא לא קי"ל כוותיה, משום דסוגיא כולה כרבנן אזלא, ואין למדין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בהם חוץ, וכן פסקו הרי"ף וכל הגאונים ז"ל.

דף ק"מ ע"ב

האומר אם תלד אשתי זכר יטול מנה ילדה זכר יטול מנה; נקבה מאתים ילדה נקבה נוטלת מאתים; אם זכר מנה אם נקבה מאתים, וילדה זכר ונקבה זכר נוטל מנה, נקבה נוטלת מאתים וכו'.

כתב הנמוקי יוסף, ילדה זכר ונקבה, לא בעי למימר דאם ילדה תאומים שקיל, דהא אם זכר אם נקבה קאמר ולא אמר זכר ונקבה, אלא אתא למימר דדוקא כשפירש זה וזה משום הכי יטול, אבל אם לא פירש אלא אחד וילדה מה שלא פירש לא שקיל מידי. והטעם דבתאומים לא שקיל אלא אם כן פירש, משום דלא ניחא ליה בתאומים אי משום טירחא אי משום דלא אפשר בסיפוקיהו אי משום שאינם בני קיימא כל כך. וכל זה הוא לפי פירוש הרשב"ם, וכתב על זה הנמוקי יוסף, ומיהו אינו נראה בעיני המפרשים, אלא ודאי אפילו בתאומים יטול כל מה שאמר בין לזכר בין לנקבה אפילו בתאומים, משום שדעתו של אדם קרובה אצל בנו ובתו ולהרווחה דידהו מתכוין.

אמר אב"י דוחין אותו ואין לו, ורבא אמר דוחין אותו ויש לו.

מי שמת והניח בנים ובנות וטומטום או אנדרוגינוס בזמן שהנכסים מרובים שיש בהם כדי ירושה ומזונות הבנים יורשים ודוחים את הספק אצל הבנות ונזון כמותן וירושה אינו נוטל, ובזמן שהנכסים מועטים שאין בהם רק כדי מזונות הבנות דוחות את הספק אצל הבנים ואומרות לו אתה זכר ואין לך עמנו מזונות.

אמנם דעת הטור דדין הנ"ל נאמר דוקא בטומטום, אבל אנדרוגינוס גרוע מטומטום, דהטומטום הוא ספק זכר ספק נקבה אבל האנדרוגינוס הוא בריה בפ"ע, ולכן ס"ל להטור דבהניח בן ואנדרוגינוס יירש הבן הכל, בין בנכסים מרובים בין בנכסים מועטים משום דלא הוי בכלל תקנת מזונות, ואם הניח בת ואנדרוגינוס, בנכסים מועטים ודאי

דאין לו כלום כטומטום, אלא אפילו בנכסים מרובים אין חולקין אלא בשוה, עיי"ש [הו"מ סימן ר"פ].

דף קמ"א ע"א

בת תחלה סימן יפה לבנים כו' ואיכא דאמרי דלא שלטא עינא כו'.

ביאר המהרש"א דלענין בכורה קאמר, כשתהיה הבת תחלה לא יהיה בכור בין האחים ותרבה חלק האחין אבל כשיהיה בן תחלה הוא ממעט חלק שאר כל האחין, והיינו דלא שלטא עינא בישא דכשיהיה בן תחלה ונטל פי שנים הכל נותנין בו עין הרע וגם אחיו מתקנאין בו וק"ל:

אמר רב הסדא ולדידי בנתן עדיפא לי.

בביאור מימרא דרב הסדא כתב הבן יהודע, דקדק לומר לדידי, יען כי הוא עצמו אמר בת תחלה סימן יפה לבנים, דדייק לומר דוקא לבנים היא סימן יפה משום דמרביה לחו, אבל לאביה אינה סימן יפה כי מפסיד מצות פדיון הבן, אמנם זה איירי באנשים ישראלים אבל בכהנים לא אפסידו דאין נוהג בהם מצוות פדיון הבן, אם כן אדרבה תבא בת בתחלה עדיף ליה כדי שתשמשו, וידוע דרב הסדא היה כהן, ולזה אמר אף על פי שאמרתי סימן יפה לבנים ולא לאביה, הנה לדידי שאני כהן ואיני מפסיד מצות פדיון, בנתן עדיפי לי, שיבואו בתחילה כדי שישמשוני ויעסקו בצרכי הבית:

ולפי פירוש זה לדידי לאו דוקא, דהוא הדין ללוי ונשוי לבת לוי ובת כהן, ומי שאין הבן אצלו פטר רחם. אבל המהר"ל כתב לבאר דלדידי היינו לרב הסדא דוקא, דנראה מפני שכל בנותיו היו חכמות צדקניות ויותר עדיפי מן הזכרים שלו לפי ערך הזכרים, כי דרך הזכר להיות צדיק ונשים דעתן קלות, ואפילו אם תאמר שהיו בניו של רב הסדא כשרים, מ"מ בנותיו לפי ערך מה שדרך להיות הנקיבות בערך הזכרים היו הנקיבות עדיפי מה שהיו כל בנותיו חכמות צדקניות, וזהו פירוש לדידי בנתן עדיפי, שהבנות שלו היו חשובות מאוד והיו עדיפי לפי ערך הזכרים וזה נכון.

דף קמ"א ע"ב

אמר רב הונא הוי מזכה לעובר, והמזכה לעובר לא קנה.

כשם שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם כמו כן אינו מקנה למי שלא בא לעולם, דאין לקנין על מי לחול, לפיכך המזכה לבן ראובן שיוולד, אפילו היתה אשת ראובן מעוברת וגם הוכר עוברת [שור] ואמר אני מקנה דבר זה לעובר של ראובן לא קנה העובר, ואף כשאמר שיקנה כשיוולד ולא חזר בו ולא מת עד שנולד, ואפילו הקנין קיים, כגון שאחד זיכה בהחפץ בעד העובר ומשכו

לרשותו וזיכה את הרשות להעובר וכשנולד עדיין החפץ ברשות הזוכה, מ"מ אינו קונה ודלא כיש חולקין ואומרים דודאי אם המקנה חזר בו קודם שנולד העובר או שמת קודם לידתו או אפילו לא חזר בו ולא מת, רק הקנין היה בקניין סודר או בחזקה שהזוכה זכה בעד העובר וכשנולד כבר הסתלק הקנין פשיטא דלא קנה העובר אף אם אמר לכשיוולד, אבל כשאחר קנה בעדו במשיכה והחפץ עדיין ברשותו של הזוכה כשנולד והזוכה זיכה לו הרשות והמקנה לא חזר בו זכה זה הנולד אם אמר לכשיוולד מפני שהקנין חל עתה אחר הוולדו.

ומבואר בסוגיין דאע"ג דהמזכה לעובר לא קנה, מ"מ אם העובר היה בנו וזיכה לו מתנה על ידי אחר קנה העובר אף אם לא אמר לכשיוולד, משום דדעתו של אדם קרובה אצל בנו וגמר בלבו להקנותו, ודוקא כשאשתו מעוברת בשעת המתנה ואפילו לא הוכר עוברת, דעל כל פנים יש קריבת הדעת, אבל כשאינה מעוברת וזיכה להעובר שתתעבר אינו כלום. וכתב הריטב"א בסוגיין, וסברא דקצת רבוותא ז"ל דאפילו לגבי בנו נמי דוקא בשכ"מ דתקון רבנן הכי כדי שלא תטרף דעתו עליו, וכן דעת מורי הרא"ה, ויש אומרים דאפילו לגבי עובר שלו דוקא לאחר ארבעים יום אבל תוך ארבעים יום לעיבורו מיא בעלמא הוא ואין דעתו קרובה אצלו, ועוד דהוה ליה כאילו לא היה בעולם כלל שלא תקנו לו כלום, וטעמא דמסתבר הוא. ודיעה ראשונה ס"ל דזה הוא מדינא, ולא מדין תקנתא, דעובר בר קניין הוא, ורק בעובר שאינו שלו לא סמכה דעתו להקנות לו בלב שלם אף לכשיוולד, אבל בבנו ובתו מקנה בקנין גמור וזוכה כשיוולד. ויש מי שאומר דגם בבנו אינו מזכה לעובר רק במטלטלין ולא בקרקעות [נמק"י]. ולכל הדיעות דוקא בנו ובתו אבל בן בנו ובן בתו כאחר דמי דאין דעתו קרובה להם כל כך [תשובת הרא"ש כלל פ"ב], והאם המזכה לעוברת קנה כמו האב שזיכה [שבות יעקב, הובא בפתחי תשובה סימן ר"י]:

דף קמ"ב ע"ב

בכור שנולד לאחר מיתת אביו אינו נוטל פי שנים, מאי טעמא יכיר אמר רחמנא, והא ליתא דיכיר.

והביאו הרשב"ם והנמוקי יוסף בשם רבינו חננאל דהיכא שנולדו בחייו אפילו לא הכירו אביו מימיו הואיל וראוי להיכירא אין הכרה מעכבת בו, דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו. מיהו צ"ע בגוסס או חולה שאינו בר הכרה, דהא ליכא למימר ביה שראוי הוא להכרה, דאף דמצד הולד ראוי הוא להכרה מכל מקום אין האב ראוי להכירו. ובאמת כתב בנמוקי יוסף שדקדקו בתוספות מדנקט יכיר ולא מוילדו למעוטי אם נולד כשהוא גוסס דאינו בר היכירא, ושכן כתב הראב"ד בשם רש"י. והביא הרמ"א דעה זו [סימן רע"ז ס"ג].

דף קמ"ג ע"א

דאיתמר קני כחמור לא קנה, את וחמור רב נחמן אמר קנה מחצה, ורב המנונא אמר לא אמר כלום, ורב ששת אמר קנה הכל.

ולהלכה [סימן ר"י], הקנה מקצת נכסיו לבהמה או למי שלא בא לעולם וחזר ואמר לחבירו קנה כבהמה זו או כעובר זה לא אמר כלום, דכיון דתלאו במי שאין לו קנין אף הוא אינו קונה, ואמרינן דזאת היתה כוונתו כמו שהבהמה לא קנאה גם אתה לא תקנה. אבל אם אמר לחבירו קנה נכסיי אתה והבהמה או אתה והעובר קנה הוא מחצה, דאף שהקנם בקנין אחד, מ"מ כיון שלא תלאן זה בזה פלגינן דיבוריה. וכן אם אמר לבנו קנה אתה ועובר שלי שתתעבר אשתי ממני, נוטל הבן הנולד מחצה בראש ואחר כך כשימות האב חולקין הוא והעובר בהמחצה השנייה בתורת ירושה, דמתנתו לגבי העובר אינו כלום כיון שאינה מעוברת, וכשם שאין זכייה למי שלא בא לעולם במתנה כמו כן אין לו זכייה בשיעבוד.

והלכתא כרב יוסף בהני תלת.

ומחצה היינו הא דהכא, דכל היכא שאמר נכסי לפלוני ופלוני מחצה לזה ומחצה לזה. וכתב הנמוקי יוסף, ואם אמר נכסי לפלוני ופלוני ולבני פלוני, דהשתא כלל לכולהו בני ופרט לשנים אלו, האם אמרינן דעדיף כל פרט ככלל או לא, יש לדון מפשט הלכה זו שנתן לפרטים כולם כמו לכלל ולכלל כנגד הפרטים כולם, כדאמרינן הכא דקנתה פלגא וכן כתב הרמב"ם. וכתב על זה הנמוקי יוסף, אמר המחבר ואינו מחזור, דהא מסוגיא דגמרא דאמר מחצה לאהרן ומחצה לבניו משמע שיש מעליותא לפרט וגרועותא לכלל, ואם כדברי הר"מ פעמים שהכלל יפה מהפרטים, כשהפרטים רבים ממנו. לכך פירש רבינו הגדול הרמב"ן כי לעולם לא יטול הכלל אלא כאחד מן הפרטים, וכן דעת הרא"ה והרשב"א. וכתב הריטב"א שהוא מקובל מפי רבו ז"ל שאין זה במתנה בלבד אלא בכל דבר, אפילו בחוב, שאם אמר לוו או הלוו פלוני ופלוני ובניהם הכלל נידון כאחד הפרטים, וכן בכל תנאי והסכמת יחיד או צבור. וכן נפסק להלכה [חושן משפט סימן רמ"ז].

דף קמ"ג ע"ב

ההוא דשדר פיסקי דשיראי לביתיה, אמר רבי אמי הראויין לבנים לבנים, ראויין לבנות לבנות וכו'. ההוא דאמר להו נכסיי לבניי, הוה ליה ברא וברתא, מי קרו אינשי לברא בניי וכו'.

[חושן משפט סימן רמ"ז] מי ששלח כלים ממרחקים לביתו ואמר על ידי השליח או כתב ינתנו אלו לבניי, והיה לו בנים ובנות, נותנים לכולם דבלשון בני אדם גם בנות בכלל בנים, דכן הוא לשון בניי דהזרע של אדם הם בניינו, וגם

אונקלוס תרגם על ויולד בנים ובנות בניו ובניו, ואף על גב דשכיב מרע שאמר נכסי לבני אין הבנות בכלל, זהו דכיון שעושה בצוואת ירושה מסתמא כוונתו רק להבנים כדין התורה שבת במקום בן אינה יורשת, אבל בריא השולח מתנות לביתו מסתמא כיון לכולם, ולפיכך חפצים הראויים רק לזכרים כמו ספרים וכלי מלחמה יטלו הבנים, והראויים לנקיבות כמו כלי משי צבועים וחלי זהב יטלו הבנות, והראויים לזכרים ולנקיבות כתב הטור בשם הרמ"ה דיתנו לשניהם, והרמב"ם [פ"ו מזכיה הי"ד] כתב דינתנו לבנים לבד, והטעם דמ"מ לשון בנים שייך יותר על הזכרים, ואינו מועיל מה שבנות בכלל אלא לדברים הראויים רק להבנות [כסף משנה]. ואם אמר לבני ביתי גם הרמב"ם מודה ששייך לשניהם [משנה למלך] וכתב דבכה"ג מיירי הטור ואינו חולק עם הרמב"ם. ומה שאין ראוי רק לנקיבות שייך להבנות אפילו כשהן נשואות ואין צרכיהן עליו, מ"מ שלח להן, ואם גם הבנים נשואים י"א דיותר מסתבר ששלח לכלותיו, דדעתו קרובה לבנו יותר מלבתו [סמ"ע] ואם בנותיו פנויות אפילו הבנים נשואים שייך הכל להבנות כיון שעליו להשיאן [ש].

המשלח כלים לביתו סתם ולא פירש למי הראוי לבנים ולבנות יחלוקו והראוי רק לבנות נוטלין הבנות והראוי רק לבנים נוטלים הבנים, ואם כולם נשואים יטלו כלותיו דדעתו של אדם קרובה לבן יותר, אבל כשהבנות פנויות נוטלות הן ולא הכלות. וכשהבנים אינם נשואים יטלו הבנות אף כשהן נשואות. ויש מי שאומר דכשאמר לבני לעולם אין לכלותיו כלום במקום בנותיו אף כשהן נשואות. וגם בשלח לביתו סתם י"א דה"מ כשאין לו אשה אבל יש לו אשה ושלח לביתו סתם וודאי דדברים הראויים לנשים לדידה שדר לה אפלו יש לו בנות פנויות אבל כשפירש לבניו אין לאשתו בזה כלום.

ההוא דאמר להו נכסאי לבנאי, הוה ליה ברא ובר ברא, קרו אינשי לבר ברא ברא או לא.

כתב הנמוקי יוסף, דאע"ג דאמרן דקרי לחד ברא בני, מ"מ כל היכא דאפשר לתקן הלשון טפי עדיף. וקי"ל כמר בר רב אשי דבנדריים הלך אחר לשון בני אדם ואין דרך לכלול בני בנים בלשון בנים, הלכך לית ליה לבר ברא מידי. והיכא שאין לו בנים ויש לו בני בנים ויש לו בנות ואמר נכסי לבני, או שהדיר הנאה מהבנים, מספקא לן אי משום בני בנים קאמר או משום בנות, ודעת רבותינו דמשום בני בנים קאמר שהם ראויים ליורשו ועומדים במקום בנים, והדבר ידוע שהאומר נכסי לבניו או לבנותיו כולם בכלל אפילו הם מאה, ולא אמרינן בהא מייעוט רבים שנים, וכן האומר לקרובי או לקרובתי יש בכלל כל הקרובים שהם פסולים לו לעדות, ודבר פשוט הוא וכ"ה בתשובת רבותינו. הריטב"א.

וכן שכיב מרע שאמר נכסי לבניי והיו לו בנים ובנות הכל לבנים, ולא עוד אלא אפילו אין לו רק בן אחד ובנות ואמר לבניי לשון רבים מ"מ אין להבנות כלום, דכל מה שאנו יכולים להעמיד הלשון בדין התורה אנו מעמידים אותו. ואם אין לו רק בנות ובני בנים י"א דבני הבנים נוטלים הכל כיון שהם ראויים לירש מפני שלשון בני שקול אצל בני בנים ובנות ומוקמינן אדין תורה. ואם אמר לבניי ולבנותיי, במה ששייך לכולם כמעוה וקרקע חולקין, וכלים ותכשיטין הראוי לבנים לבנים והראוי לבנות לבנות כמו בבריא, אבל אם כל החפצים הם ראויים לשניהם על כרחך לשניהם הכל, דאל"כ לא נתקיים מאמרו שאמר ולבנותי [ט"ו]. ושכיב מרע שאמר נכסי ליוצאי חלצי או ליתמי כולם בכלל, וכן פסק הרא"ש [כלל פ"ה ס"ג] באחד שחלק נכסיו מחמת מיתה וכתב והשאר יחלוקו שתי אחיותי ויתמי אחותי, ויש ביתמי אחותו זכרים ונקיבות גדולים וקטנים דכולם בכלל אפילו נקיבות נשואות שאין בלשון יתמי חילוק, והביאו הרמ"א להלכה:

השביחו לאמצע.

ואפילו שכר עמלם לא יטלו, ואף על גב דבשאר שותפים כשאחד עוסק נוטל שכרו כיוצא ברשות, מ"מ אחים מוחלים זל"ז טרחתם מן הסתם ואמרינן זה שתובע עתה מיהדר קא הדר ביה ממחשבתו הראשונה, וה"ה כשכולם גדולים הדין כן, וק"ו מקטנים דבגדולים ודאי מחלי להדדי מפני שהיום עשה הוא ולמחר יעשה האחר, משא"כ בקטנים וכיון דלקטנים מוחל כ"ש בגדולים [רא"ש סימן ט] ואף שיש מי שאומר דכשכולם גדולים נוטל העוסק כארס תמיד [נמק"י פ"ג דב"מ בשם ראב"ד]. מ"מ רוב הפוסקים הסכימו לדעה ראשונה.

דף קמ"ד ע"א

שאני אודייני דלנטירותא הוא דעבידא ואפילו קטנים נמי מצו מנטרי לה.

כתב הנמוקי יוסף, וכן בכל עסק כיוצא בזה הנעשה בכלי הבית שהפעוטות יכולים לעשותו כמו גדולים, אבל משקל זוזי ואוזופי ברבית לא הוי דבר שהקטנים יכולים לעשותו, דהא צריך דעת גדול להלוות במקום בטוח. הריטב"א. ואע"ג דאמרן בעיסקא אין הפעוטות יכולים לעשותו מ"מ גם אינו חשוב כל כך כעושה מלאכה בגופו. הרא"ה.

ודנו בפוסקים מה נקרא מחמת עצמו ומה מחמת מלאכתו, דחזינן דאף שבפועל עושה מלאכה לא מקרי עושה מלאכה בגופו כדי שלא יהיה השכר לאמצע. דיש בזה כמה דרגות, דכשלא הוציאו כלום מכיסם וגם לא עבדו בגופם אלא ששכרו פועלים ממעות העזבון או שנשארו ונתנו בסחורה מהעזבון ואף על פי שטרחו בשכירת הפועלים ובמכירת הסחורה, מ"מ כיון דאין

כאן חסרון כיס וגם לא עבודה בגופו ממש אלא טירחא בעלמא, ולחלק עצמם ג"כ היו צריכים לטרוח, בזה מוחלים אחים להדדי, אבל אם השביחו הנכסים על ידי שהוציאו הוצאות מכיסם או שטרחו בגופם לחפור ולבנות וכיוצא בזה השבחה לעצמם, ולישב בחנות כל היום נראה דהוי כשבח מחמת טירחא שזהו כעבודה ממש [נדק הבית] ואם גם הקטנים היו יכולים לישב בחנות ולמכור הוי כמחמת נכסים [ש], והכל לפי הענין, דאם השביחו בדבר שאם היו מודיעים להקטנים היו גם הם יכולים לעשות, כמו לשמור וכיוצא בזה, השבחה לכולם אף על פי שטרחו בגופם כיון שלא הודיעום תחלה, וכ"ש כשכולם גדולים. ויש אומרים עוד, דאפילו הקטנים עוללים ויונקים שא"א להם לעשות מאומה מ"מ כיון שהוא מלאכה קלה שקטנים בעלמא יכולים לעשות כן לא מיחשבא מלאכה ומחלי להדדי והשבח לכולם [נמק"י]:

רב ספרא שבק אבוה זוזי, שקלינהו עבד בהו עיסקא; אתו אחי תבעוהו בדינא קמיה דרבא, אמר להו רב ספרא גברא רבה הוא, לא שביק גירסיה וטרח לאחריני.

וכתב הריטב"א בשם הראב"ד דרב ספרא אפוטרופוס שמינהו אבי יתומים הוה ונתעסק בנכסים ונטל אותו ריוח שהיה נוטל מתעסק אחר שנטל רשות מבית דין או מאבי יתומים, דבלא רשות אין לו ליטול כלום בשבח שהשביח בנכסי יתומים ואפילו משלו כי אם הוצאתו בלבד. וכתב דאע"פ שפירוש זה אינו מתחוויר בעיני האחרונים, דבפשטות לא היה אפוטרופוס אלא אחד מן האחים שהשביח, מ"מ למדנו ממנו כי רשאי אפוטרופוס לתת ממון היתומים לאחרים לשום עסק או הוא בעצמו רשאי להתעסק בו וליטול השכר שהיה נוטל מתעסק אחר אם הודיע הדבר לבית דין, והדין הזה נראה נכון.

ומה שראינו שתלמיד חכם הרי הוא בסתמא כאמר ראו, כתב הריטב"א דנראה דעכשיו בומנינו אין אנו ראויין וחשובים כרב ספרא ודין צורבא מרבנן שוה לדין אחרים, שאין עוסקין כל כך בתלמוד תורה.

אמר רבי חנינא המשיא אשה לבנו גדול בבית קנאו. ודוקא גדול, ודוקא בתולה, ודוקא אשתו ראשונה, ודוקא שהשיאו ראשון. פשיטא, ייחד לו אביו בית ועלייה בית קנה, עלייה לא קנה; בית ואכסדרה, מהו, שני בתים זה לפנים מזה, מהו תיקון.

אמרו חז"ל שיש שלש הלכות שקבלו חכמים שהן כהלכתא בלא טעמא, וזו אחת מהן, המשיא אשה לבנו גדול בבית קנאו ודוקא גדול ודוקא בתולה ודוקא אשתו ראשונה ודוקא שהשיאו ראשון, וביאור הדברים, אב שמשיא בנו הגדול ולא השיא בן זכר קודם לו, וכתב אין לחוש [טור] והשיאו בתולה, ולהבין הוה הם נשואים ראשונים ופינה בית מיוחד שאינו דר בו שהוא דר בבית אחר והבית הזה פינה האב מכליו וחפציו שלא הניח שם

כלום ועשאו לבית חתנות לבנו [רש"י גיטין י"ד ע"א] קנה הבן אותו הבית, ומ"מ קצת טעם יש לזה, דאמדו לדעתא דאב שמרוב שמחתו הקנה לו הבית, וכיון שפינה את הבית מכל כליו וגם אין להבן מקום לדור סמכה דעתיה דבן וסברא הוא שנתנו לו [תוספות בסוגיא], וזהו כהלכה למשה מסיני שהקנאה זו היא בלא שטר ובלא קניין [נמק"י]:

וכל זה דווקא שפינה את הבית שלא נשאר בו אפילו פך של שמן או מנעל או שום דבר קטן, אבל אם שייר שם אפילו דבר קטן כמו פך ריק או איזה דבר קטן ששוה רק פרוטה לא קנאו הבן מפני שאין בזה סימן מובהק שכוונתו להקנותו.

יחד לו האב לבנו לבית חתנות בית שיש עלייה ע"ג או בית שיש אכסדרה לפניו ויש בה כל הפרטים שנתבארו באופן דנקנה להבן הבית, לא אמרינן דגם העלייה או האכסדרה שלו אלא דרק הבית קנה והעלייה והאכסדרה נשארת להאב, ואף על גב דאכסדרה צריכה לבית מ"מ כיון דלא הקנה אותה מפורש לא קנה. וכן אם היו שני בתים זה לפניו מזה והשיאו באחד מהן לא קנה את הבית השני, ואפילו השיאו בהפנימי וממילא דבהכרח לעבור דרך החיצון, מ"מ פנימי קנה חיצון לא קנה, דכיון דזהו הלכה בלא טעם אין לנו אלא מה שאמרו מפורש. והרשב"ם [ד"ה שני בתים] כתב שבעיא זו היא בדרך את"ל בית ואכסדרה קנה וכו', ולפי כלל הגאונים קנה האכסדרה, דאת"ל הוא להלכה, אבל התוספות שכתבו להיפך.

וכן אם יחד לו כלי בית לחתנותו קנאם הבן, ואם יחד לו בית וכלי בית אף על פי שהבית לא קנאו כגון ששייר שם מכליו או שהיה לו שם אוצר של סחורה, לא אמרינן דגם כליו לא קנה אלא דכלי הבית קנה והבית לא קנה. ודינים אלו נוהגים גם בזמן הזה [ב"ש סימן נ"ט ס"ק א']:

דף קמ"ד ע"ב

אחין השותפין שנפל אחד מהן לאומנות נפל לאמצע; חלה ונתרפא נתרפא משל עצמו.

ביאור הענין, דאחין השותפין אם נפל אחד מאלו לאומנות המלך, שנוטלין מכל בית פעם בחודש וממנין אותו למוכס או לאומנות אחרת, הריוח לאמצע, דהא מחמת תפיסת הבית מנוהו. וכתב הנמוקי יוסף, אמר המחבר אם כל האחין בעלי אומנות ומרויחין ומביאין לבית הכל לאמצע, אבל אם לאחד יש אומנות והוא מרויח לבדו ולא האחרים הוי שלו, דומיא דמציאה שהיא שלו. הריטב"א בשם רבו ז"ל:

וכללי ההלכה המבוארים בסוגיא, אחד מהאחים שמינה אותו השר לגבאי או סופר שמכנים ומוציא בממונו ויש לו ריוח בזה, אם היתה ההתמנות מפני זכות אביהם, כגון שאביהם היה ממונה בדבר זה וצוה השר להעמיד בן תחתיו כדי לעשות חסד עם היתומים, כל מה שמשתכר בעבודתו אצל השר שייך לכולם, ואפילו היה חכם ביותר שבאמת ראוי למנותו, מ"מ כיון שהזכות הוא מפני אביהם שייך לכולם. ואם מינוהו מחמת עצמו ולא מפני שרצה להעמיד במקום האב אחד מבניו ה"ז לעצמו. וכן להפסד, שאם השר נטל ממנו ממון, אם נטל מפני ממון כל האחים ועשרם הפסד לכולם, ואם מחמת עצמו שכבר היה עשיר גם קודם הירושה הפסד לעצמו.

ואם אחד מהירשים מילא מקום האב באחת העבודות בעיר או באיזה אומנות, אין להאחים חלק, דהא אין זה ממון הראוי להוריש. ויש אומרים שאנו רואים האחים כ"ז שלא חלקו כאלו האב קיים וכולם כאיש אחד הם ולכן כל דבר שאחד מהם מילא מקום האב ועושה בזכות האב הריוח לאמצע, וכ"ש שאר שותפים שנשתתפו והתנו בפירוש שכל מה שירווחו מאיזה מקום שיהיה לשותפות דהוה לאמצע.

ובעסק כזה שאחד עוסק וכולם נוטלים ריוח, אם חלה המתעסק אם נחלה בפשיעתו כגון שהלך בשלג בחורף יותר מדאי או בחום בימות החמה וכיוצא בזה, אם יש קצבה לרפואתו דהיינו שהושוה עם הרופא שבכך וכך ירפאנו, מתרפא משלו, ואם אין לה קצבה מתרפא מן האמצע, דרפואה שאין לה קצבה הוי בכלל מזונות, וכיון שהוא כמזונות אין שייך לחלק בין פשיעה לאונס, דא"א לדקדק במזונות כל כך. אבל אם חלה שלא בפשיעתו אפילו יש לה קצבה מתרפא מן האמצע. ויש אומרים דבפשיעה בכל ענין מתרפא משלו, ובאונס דווקא ברפואה שאין לה קצבה מתרפא מן האמצע. ומיהו קודם שנתרפא יכולים לומר לו חלוק עמנו, דהא אפילו במזונות אם מבקשים להתחלק הרשות בידם. והעיקר כדיעה ראשונה [ש"ך סימן קע"ז]:

אחד מהאחים השותפים הנוזנין כולם מתפוסת הבית שרצה אחד מהם לילך ללמוד תורה או אומנות, ישומו כמה מגיע לחלקו בהוצאתו כשהם ביחד וזה יתנו לו מתפוסת הבית, אף על פי שצריך יותר כשהוא לבדו, כמו גרות ועצים וכלים דכשהם ביחד נר לאחד נר למאה. וגם זה שרשאי לילך זהו דווקא כשא"צ לעסוק בעסק, כגון שכל אחד עושה בזמן מיוחד והוא הולך כשכלה זמנו, אבל בלא"ה ביכולתם לעכבו שלא ילך כלל [סמ"ע]: